

GELİŞMEKTE OLAN EKONOMİLERDE UYGULANAN TOPRAK REFORMU POLİTİKALARININ EKONOMİK VE SOSYOPOLİTİK ETKİLERİ*

Okan ŞENOL** & Meral ALTAN***

Öz

Gelişmekte olan ekonomilerde tarım sektörünün verimliliğinin artırılmasına yönelik çeşitli politikalar uygulanmıştır. Bu politikalardan biri de toprak reformu olmuştur. Uluslararası ekonominin 18. yüzyıl sonuna değin tarım ekonomisi şeklinde ilerlemesi, tarım üretiminin yapıldığı arazilerin önemli bir gelir ve servet kaynağı olmasına sebep olmasını sağlamış, politika yapıcılar, tarım arazilerinin daha verimli işlenmesi ve geniş tarım arazisi sahiplerinin ekonomik ve politik güçlerinin azalması nedeniyle toprak reformu politikalarını tercih etmişlerdir. Bu çalışmada, tarım üretimi için gerekli görülen toprak reformu uygulamalarının istikrarlı üretim artışıdaki ve/veya tarım arazilerin mülkiyetinin adil dağılımına olanak sağlamadaki başarısı sorgulanmıştır. Toprak reformu uygulamaları, örnek ekonomiler üzerinden değerlendirilmiş, bu politikaların sonuçları ekonomik ve sosyopolitik olarak incelenmiştir. Örnek ekonomilerde toprak reformunun ekonomi ayağını oluşturan devlet teşvik ve sübvansiyonları ile teknik destek gibi uygulamalar ele alınmış, ortaya çıkan sonuçlar tarım üretimi bazında değerlendirilmiştir. Reform uygulamaların sosyopolitik ayağı ise bir çıkar grubu olarak beliren tarım arazisi sahiplerinin reformlar öncesi ve sonrası durumları üzerinde yoğunlaşmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında, gelişmekte olan ekonomilerde uygulanan toprak reformu politikalarının tarım üretimi konusunda dikkate değer bir artışa sebep olmadığı görülmüştür. Bunun yanında, söz konusu politikaların uygulanmasındaki bir diğer sebep olan, tarım arazilerinin daha geniş kesime dağıtılması hedefi de kısa süreli olarak başarılı olmuş ve daha sonra önemini yitirmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında, tarım sektöründe gerekli olan desteğin yetersiz sağlanması ile verimlilikten uzak üretim süreçlerinin izlenmesi gibi problemler önemli rol oynamıştır. Bu problemlerin önüne geçebilmek amacıyla köylülere ekonomik yardım ve teknolojik destek sağlanması ile köylülere dağıtılan tarım arazilerinin tekrar sermaye birikimi amacıyla kullanılmasının önüne geçilmesine yönelik önlemler büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toprak Mülkiyeti, Toprak Reformu, Kapitalist Üretim, Tarım Arazileri.

* Bu çalışma, Prof. Dr. Meral Altan danışmanlığında, Okan Şenol tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir ve uluslararası bir sempozyumda sunulmuştur.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, okanseno194@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0249-2179>.

*** Prof.Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, muzunoz@yildiz.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6626-7045>.

ECONOMIC AND SOCIOPOLITICAL EFFECTS OF LAND REFORM POLICIES IN DEVELOPING ECONOMIES

Abstract

Various policies have been implemented to increase the productivity of the agricultural sector in developing economies. One of these policies was land reform. Since the international economy progressed in form of agricultural economy until the 19th century, agricultural lands became an important source of income and wealth. Policy makers preferred land reform policy due to the more efficient agricultural production and to reduce the economic and political power of the owners of large agricultural lands. In this study, the success of land reform practices, which is considered necessary for stable growth in agricultural production, and/or fair distribution of agricultural land ownership was questioned. Land reform practices were handled through sample economies, and the results of these policies were examined economically and socio-politically. Practices such as state incentives and subsidies and technical support, which are the economic pillars of land reform in sample economies, were discussed, and the results were evaluated on the basis of agricultural production. The socio-political pillar of the reforms focused on the pre- and post-reform situation of the agricultural land owners. In the conclusion, it was seen that the land reform policies implemented in developing economies did not cause a remarkable increase in agricultural production. In addition, the goal of distributing agricultural lands to a wider population was successful for a short time and then lost its importance. In the emergence of this situation, problems such as insufficient support in the agricultural sector and production processes that are far from productivity played an important role.

Keywords: *Land property, Land reform, Capitalist production, Agricultural land.*

Giriş

Gelişmekte olan ekonomilerde 19. ve 20. Yüzyıllarda uygulanan ekonomi politikalarının önemli bir kısmı tarım sektöründe yoğunlaşmıştır. Bu durumun sebebi, söz konusu ekonomilerin tarım ekonomileri durumunda olmalarıdır. Uluslararası ticarete tarım ürünlerinin ithalatı ve ihracatı üzerinden katılan gelişmekte olan ekonomilerde, doğrudan ve dolaylı gelirin artması amacıyla, tarım üretiminin artırılması hedeflenmiş, bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu ekonomilerin bazıları, tarım üretiminin artırılması amacıyla, tarım üretimindeki yapısal faktörlerin geliştirilmesini amaçlarken, bazı ekonomiler ise tarım arazilerinin mülkiyet haklarında değişikliklere giderek, kırsal bölgedeki daha fazla kişinin tarım üretimine katılmasını hedeflemiştir.

19. ve 20. yüzyıllarda dünya ekonomisine bakıldığında da görülen durum benzerdir. Bu süreçteki ekonomik büyüme, hammaddelerin ve tarım ürünlerinin önemini artırmış, ekonomik büyümenin hızlanması ve tarım üretimindeki artışa duyulan ihtiyaç sonucunda çeşitli ülkelerde tarım sektörüne yönelik yapısal reformlar geliştirilmiştir. Bu bağlamda, ekonomideki gelir ve servet dağılımının önemli bir etkeni olarak, tarım arazilerinin mülkiyetinin değerinin arttığı da görülmüş, tarım sektörüne yönelik politikalarından bazıları bu konu üzerine yoğunlaşmıştır.

Tarım sektöründe uygulanan politikaları çeşitli kategorilere ayırmak mümkündür. Bu noktada göze çarpan temel faktör, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve tarım sektörünün ekonomilerindeki ağırlığına da bağlı olarak, farklı gelişmişlik seviyelerindeki ülkelerin farklı politikalara yöneldiğidir. Buna göre; gelişmiş ülkelerde, kapitalist üretim ilişkilerinin daha da gelişmesi ve tarımsal üretimin artması gibi amaçlarla, devlete ait olan tarım arazilerinin köylülere dağıtıldığı ve tarım sektöründe çeşitli düzenlemelere gidildiği görülmüş, hâlihazırdaki tarım arazilerinin mülkiyetinin dağılımı konusunda herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Buna karşın gelişmekte olan ekonomilerde ise çok daha farklı politikalar uygulamaya konmuştur. Uluslararası pazara yönelik üretim yapılmasına rağmen, söz konusu ekonomilerde, geleneksel üretim alışkanlıkları devamlılık göstermiş, geniş tarım arazilerinin mülkiyeti az sayıdaki kişinin elinde toplanmıştır. Aracı kurumların fazlalığı nedeniyle, tarım ürünlerinin üretimi ve pazara dağıtımı konusunda problemler yaşanmış, üretim alanlarının az sayıda kişinin elinde birikmesi sebebiyle geniş tarım alanlarında üretim yapılmadığı görülmüştür.

Gelişmekte olan ekonomilerde uygulanan toprak reformu politikalarının bir diğer önemli sebebi ise arazi sahiplerinin sahip oldukları sosyoekonomik ve politik güç olmuştur. Söz konusu çıkar grubu, ülkelerindeki ekonomik ve politik karar alma süreçlerinde aktif rol oynamış, siyasette kendi çıkarları lehine etkin olmuşlardır. Merkezi yönetimlerin politik gücünü kısıtlayan bu durum nedeniyle, gelişmekte olan ekonomilerde, toprak reformu politikalarının, bu grubun ekonomik ve politik güçlerinin dağıtılması amacıyla uygulandığı görülmüştür.

Amaç ve Kapsam

Son dönemde, çeşitli orta alt ve az gelirli ekonomilerde, tarım sektörünün yeniden yapılandırılması ve tarım üretiminin artırılması gibi amaçlarla, toprak reformu uygulamaları gündeme gelmiştir. Bu çalışma, 20. yüzyılda uygulanan toprak reformu politikalarının sebep ve sonuçlarından hareketle, toprak reformu politikalarının uygulanması konusundaki sorunların saptanması ve bu sorunlara çözüm önerileri getirilmesini amaçlamıştır. Bu şekilde, toprak reformu politikalarının olası sonuçlarına odaklanmış ve daha önceki toprak reformu uygulamalarının başarı durumlarında hangi faktörlerin ön plana çıktığını incelemiştir. Sonuç kısmında ise çalışma sonunda, günümüzde toprak reformu uygulamalarını tercih eden ve gelecekte benzer politikaları uygulayacak ekonomilere politika önerilerinde bulunulmuştur.

Özellikle 20. yüzyılda sıklıkla uygulanan toprak reformu uygulamalarının tarım sektörünün gelişmesi ve tarım üretiminin artırılması konusunda zaruri olduğu düşüncesi fazlasıyla dile getirilmiştir. Bununla birlikte, toprak reformu uygulamaları, ekonomik yönünden çok sosyopolitik yönüyle uygulanan politikalar olmuştur. Bu çalışma, toprak reformu uygulamalarının, ekonomik ve sosyopolitik etkilerini iki farklı kategoride ele almış, söz konusu politikaların bu iki konuda etkili olup olmadığı sorusunu

tartışarak nasıl daha verimli olabileceği üzerine çeşitli öneriler getirmeyi hedeflemiştir.

Yöntem

Çalışmada, gelişmekte olan ekonomilerde uygulanan toprak reformu politikaları, tarihsel bir sürece yönelik literatür taraması olarak ele alınmış, ampirik bir analizin yapılması mümkün olmamıştır. Bu durumun sebebi olarak iki temel problem bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çalışma tarihsel bir süreç üzerine yoğunlaştığından, ampirik analiz için gerekli olan verilerin eksik ve yetersiz olmasıdır. Söz konusu kısıtla ilgili ikinci problem ise, literatür taramasından hareketle, toprak reformu politikalarına yönelik olarak uygulanabilecek herhangi bir ampirik analiz metodunun bulunmamasıdır. Bu iki sebepten ötürü çalışmada tarihsel bir sürecin literatür özeti bağlamında incelenmesi yöntemi izlenmiş, bu yöntemden hareketle problemlerin tespiti, analizi ve politika önerileri yapılmıştır.

Çalışmaya Konu Olan Ülkeler

Bu çalışmada, gelişmekte olan ekonomilerde uygulanan toprak reformu politikaları, örnek ekonomiler üzerinden incelenmiştir. Çalışmadaki örnek ekonomiler, temel bağlamda üç kıstas üzerinden seçilmiştir. Dünya ekonomisinde gerçekleşen toprak reformu politikaları arasından gelişmekte olan ekonomilerdeki uygulamalar üzerinde durulmuş, Bhattacharya, Mitrab ve Ulubaşoğlu (2019)'nun çalışmasından yola çıkarak, 1945-1975 döneminde toprak reformu uygulayan ekonomiler incelenmiştir. Bunun yanında, Tablo 1'de de görüleceği üzere, reformun arazi bazında en geniş uygulandığı ekonomiler arasında tercih yapılmıştır. Kolektivizasyon uygulamalarının görüldüğü Sovyetler Birliği ve Çin ekonomileri arasından, uygulamaları ilk ve en geniş uygulayan ülke olması sebebiyle, Sovyetler Birliği seçilmiş; Asya, Ortadoğu ve Latin Amerika bölgelerinde karma ekonomi politikaları uygulayan Hindistan, Mısır ve Meksika ekonomileri, farklı coğrafyalardaki dikkat çeken örnekler olmaları nedeniyle araştırmaya dâhil edilmişlerdir.

Tablo 1: Bazı Ekonomilerde¹ Toprak Reformu Uygulanan Arazi Miktarı

Ülke	Kamulaştırılan Alan (1000 akre ²)
Sovyetler Birliği	180000
Çin	173000
Hindistan	62000
Meksika	14500
Mısır	955

¹ 1900-1960 yılları arasında Latin Amerika ve Ortadoğu'da pek çok ülke ekonomisinde toprak reformu politikaları görülmesine rağmen uygulamanın yapıldığı tarım alanları küçük olduğundan dikkate alınmamışlardır.

² 1 akre = 4046 m²

Guatemala	900
Şili	434
Küba	350

Kaynak: (Ladejinsky, 1957; Livi-Bacci, 1993; Gray, 1967; Trefzger, 2002; O'Connor, 1968; Becket, 1963; Sharma, 1994; Rippy, 1953)

Bu ülkelere ek olarak, Türkiye, çalışmada toprak reformu politikalarının tam uygulanamadığı ülkelere örnek olarak seçilmiştir. Başta Latin Amerika ekonomilerinden Arjantin ve Brezilya olmak üzere, 1900-1950 yılları arasında, dünya ekonomisindeki bazı ülkelerde, toprak reformu uygulaması gündemi açılmış fakat uygulamaya geçilememiştir. Bu durumun sebebi olarak çeşitli çıkar gruplarının muhalefeti gösterilirken, Türkiye’de, toprak reformu uygulaması, çok partili hayata geçişi sağlayan önemli faktörlerden biri olarak belirtilmektedir.

Literatür Özeti

Dünya ekonomisinin 14. yüzyıldan itibaren geçirdiği dönüşüm, merkantilizm ve kapitalizm gibi ekonomik dönemlerin yaşanmasını sağlamış, bu dönemlerde uluslararası ticaretin gözle görülür şekilde büyüdüğü görülmüştür. Söz konusu dönemlerde küresel ekonominin en önemli ticari ürünlerinin tarım ürünleri olması, nüfusun hızlı bir şekilde artması ve tarım alanlarının azalması gibi sebeplerle, ekilebilir tarım alanlarının değeri artmış, bu durum, söz konusu alanların fiyatlarının artmasına sebep olmuştur. Sonuç olarak, değeri artan tarım alanları, bu alanların mülkiyet haklarının önemini daha da artırmış, böylece tarım alanlarının mülkiyeti, gelir ve servet dağılımında önemli bir rol oynamıştır (Grabowski, 1991:181-182).

Toprak reformu kapsamlı toplumsal hareketler, üç farklı dalga olarak incelemektedir. İlk dalgada, dünya savaşlarının öncesindeki dönemde, günümüzün gelişmiş ekonomilerinin, mülkiyet haklarının düzenlenmesi şeklinde uyguladıkları toprak reformları gelmektedir. İkinci dalgada, iki savaş arası dönemde, başta Latin Amerika olmak üzere, günümüzün gelişmekte olan ekonomilerinin, sosyoekonomik amaçlarla yaptıkları toprak reformu politikaları gelmektedir. Üçüncü ve son dalgada ise, eski komünist dünyası ülkelerinin, özel mülkiyet ekonomisine geçiş sürecinde yapmış olduğu toprak reformu politikaları bulunmaktadır (Bhattacharya vd., 2019).

Galiani ve Schargrodsky, 2011’de yaptıkları çalışmalarında, toprak reformunun gelişmiş ekonomilerdeki uygulanma biçimlerine dikkat çekmiştir. Çalışmaya göre, gelişmiş ekonomilerdeki toprak reformları, geniş tarım arazilerinin bireyler tarafından mülkiyet altına alınması yoluyla, verimliliği ve üretimi artırmak amacıyla yapılmıştır. Buna göre bireylerin sahipsiz tarım arazilerinin mülkiyetlerini almalarıyla, daha önce yatırım yapılmamış olan bu tarım arazileri, daha fazla çıktı elde etmek amacıyla daha fazla yatırımla işlenmekte, bu durum, üretimi artırdığından, ekonomide büyütücü etkiye sahip olmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu çalışmada, tarım arazilerinin mülkiyetiyle, kredi vb. finansman araçlarının artması üzerinde durulmuş, bu

sayede, kişilerin ekonomik etkinliğinin artmasının önemi belirtilmiştir. Özel mülkiyete sahip tarım arazilerinin mülkiyetinin alınıp satılmasıyla oluşacak yeni piyasaların, serbest piyasa ekonomisinin oluşmasındaki etkisi, söz konusu çalışmada, gelişmiş ekonomilerdeki toprak reformlarının uygulanmasındaki bir başka sebep olarak sunulmuştur.

Gelişmekte olan ekonomilerde gerçekleştirilen toprak reformları konusundaki önemli bir çalışma, Besley ve Burgess (2000) tarafından yapılmıştır. Hindistan ekonomisinde gerçekleştirilen toprak reformlarını inceleyen Besley ve Burgess, gelişmekte olan ekonomilerdeki toprak reformlarının amacı ve kapsamı bağlamında dikkat çekici noktalara değinmiştir. Buna göre gelişmekte olan ekonomilerdeki toprak reformlarının öncelikli amacı, fakirliğin azaltılması ve mülkiyet haklarının en geniş tabana yayılmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde, sanayileşme sürecini tamamlamamış ve tarım ekonomisi özelliklerine sahip olan ekonomilerde, ekonominin temel kaynağı olan tarım arazilerine sahip olma imkânının, en geniş kesimlere hitap etmesi amaçlanmış, bu şekilde hem servet hem de gelir dağılımının daha adil olması beklenmiştir.

Toprak reformu hareketlerinin üçüncü dalgasını oluşturan eski komünist ekonomilerdeki dönüşümü, Swinnen, 1999 yılındaki çalışmasında incelemiştir. Söz konusu çalışmaya Sovyet Rusya ekonomisinden kopan Doğu Avrupa ekonomileri konu olmuş, bu dönemdeki toprak reformu uygulamalarının serbest piyasa ekonomisinin yapısal kurumlarını uygulamaya sokma üzerindeki etkileri vurgulanmıştır. Buna göre, söz konusu ekonomilerde, özelleştirme ve mülkiyet haklarının tesisi konularına öncelik verilmiştir. Bu nedenle, söz konusu toprak reformu süreci, ekonomik amaçları öncelik olarak belirlemediğinden, üretimdeki ve etkinlikteki artış gibi, toprak reformunun öncelikli ekonomik özellikleri, bu ekonomilerde görülememiştir. Tüm bunların yanında, söz konusu ekonomilerdeki toprak reformu sürecinde, gelir ve servet dağılımındaki adaletin sağlanması, mülkiyet hakkına zarar vereceğinden, bu tür bir sosyal amaç hedeflenmemiştir.

Toprak reformu uygulamalarının, tarım sektöründe yapısal değişiklikleri gerçekleştirmesi ve ekonomik gelişmenin sağlanması için gerekli koşulları, 1961 yılındaki çalışmasında Johnston ve Mellor incelemiştir. Bu çalışmaya göre, tarım sektöründe yapısal bir gelişme olması için, işgücü piyasasının uygunluğu, gerekli yatırımların yapılması amacıyla kredi ve ticaret piyasalarının gelişimi ve işlenecek tarım alanlarının artması önemli koşullardır. Bununla birlikte, Acemoglu ve Robinson (2012)'un çalışması, Latin Amerika ekonomileri ile Amerika Birleşik Devletleri ekonomisindeki toprak reformlarını karşılaştırmış, Latin Amerika'daki uygulamaların başarısızlığının kaynağı olarak, tarım sektöründe gerekli olan kurumsal gelişmelerin gerçekleşmemesini göstermiştir.

19.yüzyılda yapılan toprak reformu uygulamalarını inceleyen önemli bir çalışma, 1981'de De Janvry tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada toprak reformu uygulamalarının sebep ve sonuçları detaylı olarak ortaya konmuş, yapım amaçları çeşitli başlıklar altında incelenerek ülke ekonomilerindeki

yapısal değişiklikler vurgulanmıştır. Çalışmaya göre Meksika, Hindistan ve Mısır ekonomilerinde gerçekleşen toprak reformu politikaları, yarı feodal olan tarım sektörünün kapitalist çiftliklere dönüştürülmesini amaçlamış, aynı zamanda, sektörlerde yapısal reformların yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Söz konusu ülke ekonomilerindeki tarım reformlarının benzerlikleri üzerinde duran bir başka çalışma, Bandyopadhyay tarafından 1996 yılında yayımlanmıştır. Bandyopadhyay, söz konusu çalışmada, Meksika, Hindistan ve Mısır ekonomilerindeki toprak reformu politikalarının rejim değişikliği ile gerçekleştiğini belirtmiş, kapitalist veya sosyalist kimlik taşımalarından çok karma ekonomi modelleriyle oluşturduklarının üzerinde durmuştur. Tüm bunların yanında, Leonard, 2010 yılında yayımlanan eserinde, Sovyetler Birliği ekonomisinde gerçekleşen toprak reformu uygulamalarının detayları üzerinde çalışmış, planlı ekonomi, kolektivizasyon ve rejim değişimi gibi unsurların reform sürecinde etki sahibi olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra, Sovyet Rusya'da gerçekleşen toprak reformunun Meksika (Washington, 1958: 504-510), Mısır ve Hindistan (Schiller, 1956: 299-305) ekonomilerindeki etkileri de, bu konudaki çalışmaların odağında yer almıştır.

Toprak reformu konusundaki güncel çalışmalar, orta-alt ve düşük gelirli ekonomilere üzerine odaklanmakta, ekonomik üretimden çok, reform politikalarının sosyal etkileri üzerinde durmaktadır. Albertus (2019)'un çalışması, toprak reformu politikalarının Peru'daki sosyal hayat üzerindeki etkisini incelemiş, toprak reformunun yapısal kurumları organize edici etkisinin başta terör olmak üzere çatışma ortamını yatıştırdığını belirtmiştir. Scoones, Mavedzenge ve Murimbarimba (2019)'nın çalışması ise Zimbabve ekonomisi üzerine yoğunlaşmış, toprak reformunun kırsal kesimdeki genç nüfus üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu çalışmaya göre toprak reformunun uygulandığı bölgelerde genç nüfusun yarısı aile yanında çalışmakta ve yaşamaktayken, yine genç nüfusun tamamında işsizlik problemi bulunmaktadır. Albertus, Espinoza, Fort (2020)'un çalışmasında ise toprak reformunun sosyoekonomik etkileri ve geleneksel üretim mekanizmalarının kaldırılması sayesinde artan eğitim olanaklarının, beşeri sermaye üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. 2018 yılındaki çalışmalarında Scoones, Mavedzenge, Murimbarimba ve Sukume, toprak reformunun işgücü piyasası üzerindeki etkilerini analiz etmiş ve toprağa bağlı işçilikten serbest işçiliğe dönen tarım işçilerinin gelirlerinde beklenen artışın olmadığını açıklamışlardır.

Mülkiyet haklarının düzenlenmesinde;

1. Kişilerin sahip oldukları tarım arazilerinde yatırım yapma ve üretimi artırma amacı gütmesi
2. Mülkiyet haklarının bir varlık hâline gelmesi ve finansal araç olarak işlem görmesi
3. Finansal bir araç haline gelen mülkiyet hakları aracılığıyla kredi imkânlarının artması gibi sebepler gelmektedir (Galiani ve Schargrodsky, 2011: 333-334).

Ülke ekonomilerindeki sınıfların sosyoekonomik pozisyonları, toprak reformunun yapılmasında önemli bir sebep olarak dikkat çekmektedir. Toprak reformu politikalarını gerektiren sosyoekonomik sebepler olarak;

1. Kırsal alandaki feodal düzenin ortadan kaldırılması.
2. Geleneksel üretim ilişkilerinin yerini kapitalist üretim ilişkilerinin alması.
3. Ortak mülkiyet yerine özel mülkiyete geçilmesi sayesinde, düşük gelir gruplarının gelir seviyesinin yükseltilmesi gibi gerekçeler örnek gösterilmektedir (De Janvry, 1981: 388-390).

1. ÖRNEK EKONOMİLERDE TOPRAK REFORMU SÜREÇLERİ

1.1 Hindistan

17. yüzyılda İngiltere sermayesinin önemli bir ticaret bölgesi olan Hindistan ekonomisi, hammaddeyi ve tarım ürünlerini Avrupa'ya transfer eden bir konumda olmuştur. Bunun sonucunda, ilk başta uluslararası ticaret amacıyla bölgeye gelen İngiltere sermayesi, zamanla bölgedeki gücünü artırmış ve ekonomik karar alma süreçlerinde etkili bir hale gelmiştir. Bu durum, Hindistan'ın, İngiltere'nin kolonisi olmasıyla sonuçlanmış, söz konusu durum yaklaşık 200 yıl boyunca sürmüştür. Hindistan ekonomisindeki nüfuz alanını artıran İngiltere, ülkenin en önemli kaynağı olan tarım sektöründe çeşitli düzenlemeler yapma gereği hissetmiştir. Bunun nedeni olarak, koloni yönetiminin gelirlerinin artırılması gelirken, daha güçlü bir vergilendirme sistemi amacıyla, yeni kanunlar ve yeni vergi reformları yapılmış, İngiltere ekonomisinin etki alanı da genişlemiştir. Hindistan ekonomisindeki kast sisteminin bir sonucu olarak, bölgesel güç odaklarının olduğu bölgelerde, geniş tarım arazisi sahiplerinin nüfuz alanı oluşmuş, kalan kısımlarda ise, İngiltere sermayesi, kendi nüfuz alanına sahip olmuştur. Bu durum, sonraki dönemlerde izlenecek toprak reformu hareketleri için altyapı oluşturmuştur (Banerjee ve Iyer, 2005: 1190-1191).

Koloni döneminde geniş tarım arazileri sahipleri, bu dönemde, önemli bir gücü elinde bulundurmuştur. Kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmediği bu dönemde, tarım arazisi sahipleri, tarım üretimini yapan kesim olmadıklarından, tarım üretimi ve tarım ürünlerinin dağıtım sırasında aracı kişi ve kurumların artmasına sebep olmuşlardır (Jenkins, 2013: 591). Bu durum, geniş tarım alanlarının verimli şekilde kullanılmasının önüne geçmiştir. Tarım üretimindeki verimin düşük kalması, söz konusu tarım arazilerinin daha küçük parçalara bölünerek veriminin artırılması fikrini doğurmuştur (Ghatak ve Roy, 2007: 254).

Bağımsızlık öncesi dönemdeki Hindistan ekonomisinde, kırsal alanda geniş tarım arazilerine sahip olan toprak sahipleri, söz konusu alanlara sahip olmalarına rağmen, pazara yönelik üretim yapan kapitalist toprak sahipleri olmadıklarından, topraksız köylülerden geniş tarım arazisi sahiplerine yönelik ciddi bir servet aktarımı olmamıştır. Dolayısıyla bu dönemde, artık değerın tarım arazisi sahiplerine geçmesinden çok, arazilerin küçük bir azınlığın

elinde birikmesi durumu kendini göstermiştir (Singh, 1955: 311). Buna rağmen, kendi alanlarında vergi toplama tekeline sahip olan tarım arazisi sahipleri, vergi oranlarını kendileri belirlemiş, merkezi yönetim bu duruma müdahil olamamıştır. Bunun sonucu olarak, topraksız köylülerden arazi sahiplerine doğru bir servet aktarımı gerçekleşmiş, söz konusu durum, servet dağılımında adaletsiz bir ekonomi yaratmıştır. Nitekim bağımsızlığın kazanılmasından sonra takip edilecek toprak reformu, söz konusu servet eşitsizliğini önlemek amacıyla tercih edilmiştir (Banerjee ve Iyer, 2005: 1191-1192).

Hindistan ekonomisinde toprak reformuna yönelik ilk hareket, 1935 yılında gerçekleşmiştir. Tarım alanlarının hukuki düzenlenmesini yapıldığı bu reformda, öncelikli olarak mülkiyet hakları ve arazi güvenliğinin sağlanması öncelik olmuştur. Bu reforma göre öncelikli olarak tarım alanlarının mülkiyet hakları güvence altına alınmış, arazilere ödenen kiralardan nizami ölçülere getirilmesi amaçlanmış, arazilerde uzun dönemdir bulunan köylülerin buldukları araziye alabilmelerinin önü açılmış, arazilerin veriminin artırılması için çeşitli ekonomik yardımlarda bulunulmuştur. Tüm bunların yanında, ekonomik üretkenliğin artırılması veya ekonomik güç dengelerinin yeniden düzenlenmesiyle ilgili herhangi bir adım atılmamıştır (Bandyopadhyay, 1993: 150).

Hindistan'ın bağımsızlığının kazanmasıyla birlikte, ülke ekonomisinde izlenen ekonomi politikalarının önemli bir dönümünü toprak reformu oluşturmuştur. 1948 yılında, toprak reformunun uygulanması amacıyla toplanan komite; tarım sektöründeki aracı kurumların ortadan kaldırılması, sektördeki organizasyon örgütlenmelerinin kamu kurumları tarafından gerçekleştirilmesi, ana kazancı tarım sektöründe olmayan arazi sahiplerinin elindeki arazilerin kamulaştırılması ve taban ve tavan arazi kısıtlarının belirlenmesi gibi politikaların izlenmesini hedeflemiştir. Toprak reformu için gerekli uygulamalar, planlı ekonomi aracılığıyla uygulamaya konmuştur (Rao, 1992: A50-A63). Bu şekilde, ilk olarak aracı kurumların ortadan kaldırılması ve dolayısıyla feodalizmin sonlandırılması hedeflenmiştir (Chattopadhyay, 1973: 4).

Planlı ekonominin bir parçası olarak gerçekleştirilen toprak reformu, ilk baştaki amaçlarının önemli bir kısmını gerçekleştirilememiştir (Mander, 2013:14). Öncelikli olarak, tarım alanlarının işlenmesinde, kiracılık dışında çeşitli üretim ilişkileri varlığını sürdürmüş, üretim ve bölüşümdeki problemler nedeniyle reformun etkileri sınırlı kalmıştır. Bunun yanında, geniş tarım arazileri olmalarına rağmen, dini kurumların mülkiyetindeki tarım arazileri kamulaştırılamamış, bu nedenle, arazilerdeki ekonomik faaliyetler denetlenemediğinden vergilendirilememiştir. Bu tür nedenlerden dolayı, toprak reformunun, gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik amaçlarının gerçekleşmesi mümkün olmamıştır (Bandyopadhyay, 1993: 151).

Toprak reformunun başarılı olamamasının bir diğer sebebi, bürokratik ve ekonomik koşulların yeteri kadar sağlanamamasıdır. Merkezi yönetim kontrolünde gerçekleştirilen çeşitli kooperatif çalışmaları yapılmış olsa da

geniş tarım arazine sahip kişilere yakın olan bürokratik kadrolar, reformun tabana yayılması konusunda yeteri kadar kararlı olamamıştır. Bunun yanı sıra kredi imkânlarının yeterli olmaması ve köylülerin toprak edinme konusunda geniş çaplı bir taleplerinin olmaması, reformun sosyoekonomik amaçlarına ulaşmasını engellemiştir (Swamy, 1980: 3-10).

Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte ekonomi alanında yapılacak olan uygulamalar beş yıllık planlar şeklinde tasarlanmış, tarım sektöründe takip edilecek politikalara yine beş yıllık planlar üzerinden yön verilmiştir. Toprak reformu uygulamasının ardından tarım sektöründeki gelir ve servet dağılımının adil bir şekilde yapılması amaçlanırken, sonraki planlarda daha çok tarım arazilerinin hukuki yapısı ve tarım üretiminin artırılması üzerinde durulmuştur. 1961'de uygulamaya konan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, tarım sektöründeki aracı kişi ve kurumların kaldırılması ve tarım arazilerinin işleyenlere ait olması amaçlanmış, bu yönde adımlar atılsa da bu girişim beklendiği kadar etkili olmamıştır. 1980 yılında uygulamaya konan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise sahip olunabilecek ekilebilir tarım alanlarına yeniden kısıtlama getirilmesi amaçlanmış, bu yönde yapılan çalışmalarda mevcut durumun toprak reformu için yeterli olmadığı saptanmıştır. Bununla birlikte kırsal alanlarda söz konusu yasaların uygulanmasında güçlüklerle karşılaşıldığından, söz konusu sınırın yeniden düzenlenmesi mümkün olmamış ve tarım arazilerinin sınırlı sayıdaki kişinin mülkiyetinde birikmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Radhakrishnan, 1990: 2618-2621).

1.2. Rusya

Çarlık Rusya'da, toprak reformuna uzanan süreçte, önemli rol üstlenen gelişmelerden biri serfliğin kaldırılması olmuştur. 1861 yılında, tazminat bedelini ödeyen serflerin, özgürlüklerine kavuşması mümkün olmuş, tazminat bedellerinin ödenmesi konusunda gerekli yasal düzenlemeler yapılmış ve bu kurumun işlevini yitirmesi amaçlanmıştır. Serfliğin kaldırılmasındaki temel amaç, yabancı yatırımlar aracılığıyla serbest piyasa ekonomisine dâhil olan ve sanayileşme sürecine başlayan ülke ekonomisinde, ücretli işçiliğe geçişin teşvik edilmesi olmuştur. Buna göre serflerin bağımsızlıklarını kazanması ve şehirlere giderek sanayileşme sürecinde gerekli olan emeği sağlamaları, bu sürecin sonunda ise serbest piyasa ekonomisinin işlemeye başlaması, Çarlık Rusya'daki merkezi yönetimin temel hedefi hâline gelmiştir. Serfliğin kaldırılmasının ardından, hedeflendiği gibi, sanayi sektöründeki işgücüne katılım oranı artarken, aynı zamanda, kırsal alanlarda kalan ve tarım sektöründe ücretli olarak çalışan köylülerin sayısı da artmıştır. Bu durum, hem şehirde belli oranda işçi sınıfının oluşmasına katkıda bulunmuş, hem de kırsal kesimdeki topraksız köylülerin, hak taleplerini artırmıştır (Polunov vd., 2005: 125-213).

Rusya'da tarım alanları konusunda yapılan ilk reform hareketi, 1906 gerçekleşen Stolypin reformu olarak bilinmektedir. Bu reform hareketi direkt tarım alanlarıyla ilgili olmayıp, ülkedeki mülkiyet hakları konusunda genel

bağlamda yapılan bir düzenlemedir. Reform yasası, 1904 Rus – Japon Savaşı'ndaki mağlubiyetin ardından çıkarılmış, hem savaşın ülke genelinde bıraktığı ağır sosyoekonomik tahribatın etkilerinin bir an önce geride bırakılmasını, hem de 1905 Devrimi'yle ortaya çıkan isyanların bastırılmasını amaçlamıştır. (Yaney, 1964: 275-283). Stolypin reformuna göre büyük tarım arazilerinin yeniden düzenlenmesi amaçlanmış, toplu olarak işlenen tarım arazilerinin işleyenler arasında pay edilmesine karar verilmiş, topraksız köylülere toprak verilmesi öncelik olarak belirlenmiş, bu köylüler için gerekli olan kredi imkânları devlet tarafından sağlanmıştır. Aynı zamanda tarım arazisi isteyen köylülerin, şehirleşmenin daha düşük olduğu Doğu bölgelerine taşınması işlemi bir devlet politikası olarak ele alınmıştır. (Tokmakoff, 1971: 128-137).

Sovyet Rusya'da yapılan toprak reformu kolektivizm olarak bilinmektedir. Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesiyle başlayan bu hareket ile toprak reformu süreci başlamıştır. Buna göre, önceki dönemlerde, özellikle Stolypin reformuyla yapılan arazi satışları iptal edilmiş, tarım arazileri üzerinde herhangi bir kişi, topluluk, kilise, çarlık gibi kurumların mülkiyet hakları ortadan kaldırılmıştır. Bu şekilde, tarım arazilerinin kamulaştırılması sağlanmış, kamulaştırılan araziler devletin, dolayısıyla halkın tamamının mülkiyeti altına girmiştir. Bu düşünce, Leninizm'in ideolojik temeline uygun olarak şekillenmiştir (Wegren, 1998: 2).

Sovyet Rusya'da uygulanan kolektivizm politikasının bir diğer sebebi de emtia fiyatlarıdır. Özellikle savaş döneminde ve daha sonra devrim döneminde, ülke genelindeki emtia fiyatlarında artış olmuş, bu durum enflasyonun yükselmesine sebep olmuştur. Merkezi planlama sonucunda belirlenen piyasa fiyatları, enflasyon oranının altında kalınca, bazı köylüler, ürünlerini piyasa fiyatından satmak istememiş, bu durum ülke genelinde çeşitli kıtlıklara sebep olmuştur. Yaşanan bu problemin ortadan kaldırılmasını amaçlayan merkezi yönetim, toprak mülkiyetini sınırlandırarak ürünlere el koymaya başlamış, merkezi planlama ile söz konusu ürünleri talep fazlası olan bölgelere taşımıştır. Merkezi planlamanın sorunsuz işleyebilmesi için toprak mülkiyetinin kaldırılması zorunlu olmuş, bu da merkezi yönetimin temel politikası hâline gelmiştir (Efremov, 2012: 9-12). 1920'li yıllarda Sovyet Rusya ekonomisindeki ekilebilir tarım alanlarının %97'i özel mülkiyet altındayken, bu oran, 1940'lara gelindiğinde %3 civarına inmiştir (Csaki ve Lerman, 1992: 8).

Kolektivizasyon politikalarının ardından gelen süreçte, Sovyet Rusya ekonomisinde, tarım sektörüne yönelik politikalar genel olarak ücretler üzerine yoğunlaşmıştır. Kruschev ve Brezhnev dönemlerinde, geçmiş dönemlerin aksine, tarım sektöründeki çalışanların ücretlerinde artışa gidilmiş, bu sayede hem tarım üretimindeki verimliliğin artırılması hem de kırsal bölgedeki nüfusun yaşam standartlarının yükseltilmesi hedeflenmiştir. Bu durumun sonucu olarak iç talebin artması ve ekonominin büyümesinin hızlanması, söz konusu dönemde öncelik haline getirilen ekonomi politikaları olmuştur (Wegren, 1992: 4-30).

Sovyet Rusya’da toprak reformu konusundaki son atılım ise 1990 yılında yapılmıştır. Mülkiyet haklarının tesisi ve serbest piyasanın oluşması amacıyla, reform hareketleri, Rusya ekonomisinde, 1986 yılından itibaren gerçekleşmeye başlamış, toprak mülkiyetinin özelleştirilmesi çalışmaları da bu dönemde hızlanmıştır (Stephan, 1991: 48-63). Gorbaçov yönetiminde çıkarılan toprak reformuyla, tarım arazilerinin, bireysel kişilerin veya kurumların mülkiyetine girmesi, yasal olarak mümkün olmuştur. Buna göre, ortak kullanıma ait söz konusu tarım arazileri, kişiler arasında eşit paylara bölünmüş, bu kişilerin beyanı hâlinde tarım arazilerine sahip olabilmeleri sağlanmıştır. Bu doğrultuda, tarım arazisi edinmek isteyen kişilere, alacakları araziye işleme zorunluluğu, gübreleme zorunluluğu ve yalnızca tarım amacıyla kullanma zorunluluğu getirilmiştir (Wegren, 1997: 965-967).

Tarım sektöründeki özelleştirme çalışmaları 1987 yılından itibaren başlamıştır. Bu yıldan itibaren tarım arazilerinin kiralanması mümkün olmuş, özel kişi ve kurumlar, tarım arazilerini kiralayarak özel işletmeler hâline gelmelerini sağlamıştır. En fazla 50 yıla kadar yapılan kiralama sonucunda, araziye kiralayan kişi ve kurumların merkezi yönetime kira ödemesi yapması gerekmiş, bu ödmeden sonra tarım arazileri üzerinde özel üretim yapmaları önünde herhangi bir engel kalmamıştır. Bu durumun sonucu olarak kiralanmış özel araziler ile kiralanmayan kamu arazilerindeki çalışanlar arasında ücret farklılıkları ortaya çıkmış, arazi kiralanması artması ile bu arazilerde çalışan işçi sayısı yükselmiştir (Wegren, 1992).

1990 yılında tarım işçilerinin ve tarım arazilerinin yasal durumlarını değiştirmek amacıyla çıkarılan iki yasa, Rusya ekonomisindeki tarım sektörünün özelleştirilmesiyle ilgili en önemli adımlar olmuştur. Bu yasalar sonucunda tarım arazilerinin özel mülkiyete geçirilmesi ve tarım işçilerinin özel kuruluşlar tarafından çalıştırılması mümkün hâle getirilmiştir. Yasalar mecliste çıkmalarına rağmen yargı alanında çeşitli muhalefetle karşılaşmış ve süreç uzamış olsa da, açık ekonomiye geçiş çalışmalarını yürüten devlet başkanı Yeltsin’in yetkilerini kullanmasıyla, Rusya ekonomisinin açık ekonomi hâline gelmesi mümkün olmuştur (Barnes, 1998).

Rusya’da uygulanan son toprak reformu, açık kapı politikalarının bir parçası olarak işlev görmüştür. Nitekim bu politikada amaç köylülerin topraklandırılması olmamış, mülkiyet hakkının tesisinin sağlanması temel politika olarak belirlenmiştir. Ekonomik liberalizasyonun sağlanması aşamasında gerçekleştirilen reformlar, öncelikli olarak, ülke ekonomisinin ihtiyaç duyduğu yabancı doğrudan yatırımın sağlanması amacını taşımıştır (Bunce, 1991: 229-237).

1.3. Meksika

Meksika’da uygulanan ilk toprak reformu Lerdo Yasası olmuştur. Bu yasayla dini kurumlar ve çeşitli yerel azınlıklar, sadece aktif olarak kullandıkları kilise ve yerleşkelerin mülkiyetini ellerinde tutma iznine sahip olmuş, bunun haricinde kalan arazileri satmak zorunda bırakılmışlardır. Dini kurumlara, satmak zorunda kaldıkları arazileri açık artırma yoluyla satma izni

verilmiş, kurumlar, arazilerini bu yolla satamadıkları durumda ise arazilerini devlete satma hakkına sahip olmuşlardır (Purnell, 1999: 88-91).

1870 yılında devlet başkanı olan Porifirio Diaz'ın en önemli politikası serbest piyasa ekonomisi olduğundan, bu yıllardaki tarım politikalarının birincil amacı yatırımlarının artmasını sağlamak olmuştur. Diaz, iktidarı süresince, Meksika ekonomisinde gerekli yatırımların yapılmasını ve ticaretin artmasını sağlayarak, ülke ekonomisini dünya ekonomisinin bir parçası hâline getirmeye çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda uygulanan en önemli politika ise altyapının geliştirilmesi olmuştur. Özellikle demiryolu ve ulaşım sektöründe yapılacak yatırımların artmasıyla, Diaz, ülke genelindeki ticaretin artmasını ve merkezden uzak bölgelerde de istikrarın sağlanmasını amaçlamıştır (Garner, 1995: 339-344). Porifirato döneminin sonunda, Meksika ekonomisindeki tarıma elverişli arazilerin %97'si, 835 ailenin elinde toplanmıştır (Tan, 1967: 152).

Meksika ekonomisindeki bir diğer toprak reformu, Lazaro Cardenas döneminde gerçekleşmiştir. 1934 yılında iktidara gelen Cardenas, seçim dönemi boyunca kırsal kesimdeki köylülerin ve işçi kesiminin büyük desteğini almış, iktidara gelmesi durumunda gelir dağılımında adaleti sağlayacak politikaları izlemeyi vaat etmiştir. İktidarda olduğu süre boyunca sosyalist ve popülist politikalar izleyen Cardenas, gelir seviyesi düşük kesimlerin yaşam seviyesini artıracak hamlelerde bulunmuştur (Roberts, 2006: 130-132). Bu dönemde çıkan toprak reformu kanunundaki en önemli yapısal kurum *ejido*³ olmuştur. Meksika tarihinde önemli bir yeri olan *ejidolar*, İspanya Hanedanlığı döneminde etkisini kaybetmiş, daha büyük tarım arazileri olan *haciendalara*⁴ dönüşmüşlerdir. Cardenas, *ejidoların* tekrardan canlandırılmasını amaçlamış, topraksız köylüleri *ejidolar* çatısı altında bir araya getirmiş, tarım arazilerinin mülkiyetini *ejidolar*a, üst kullanım hakkını ise köylülere vererek toprak reformunu tamamlamayı amaçlamıştır (Michaels, 1970: 51-52).

Cardenas'ın toprak reformu politikasının etkin bir şekilde uygulanmasının en önemli sebebi, reformun tamamen devlet kontrolünde uygulanmasıdır. Cardenas, köylülerin bu ihtiyacının daha rahat karşılanması amacıyla, *Banco Naöonal de Crédito Ejida* isimli bir kredi bankası kurmuş, devlet destekli olan bu banka, topraksız köylülere, uygun faizli krediler vererek, toprak reformunu hızlandırıcı bir etki izlemişlerdir. Bunun yanında tarım arazilerinin uygun şekilde işlenebilmesi için gerekli olan tohum, gübre ve makine ihtiyacı için de çeşitli bankacılık girişimleri sağlanmış, köylüler bu konuda da kamu bütçesi aracılığıyla desteklenmişlerdir (Nolan-Ferrell, 2010: 563-566).

³ İspanya Krallığı döneminde, küçük komünlerin bir arada yaşamaları için krallık tarafından komünlere verilen arazilere *ejido* denmektedir. Toprak reformu uygulamaları ile topraksız köylülere ortak kullanım alanları olarak *ejidolar* sağlanmış, köylülerin tarım arazilerine sahip olmadan bu araziler üzerinde tarım üretimi yapmaları sağlanmıştır (Whately, 1986:51).

⁴ Özel mülkiyete ait olan geniş tarım arazilerine *hacienda* denmektedir. Bu araziler, sahipleri olan özel ve tüzel kişiler tarafından farklı amaçlarla, genellikle tarım üretimi amacıyla, kullanılmaktadır (Whately, 1986:52-57).

Cardenas döneminin ardından Meksika ekonomisinin yapısal olarak öncelik değiştirmesiyle beraber toprak reformuna olan yaklaşım da farklılık göstermiştir. İthal ikameci sanayileşme politikalarının izlenmesi ve ekonomide verimliliğin öncelik haline gelmesi gibi sebeplerle merkezi yönetimin tarım alanına sağladığı ekonomik destek azalmış, bu durum, özellikle *ejidoların* gücünün azalmasıyla sonuçlanmıştır. Bununla birlikte kredi imkânlarının değişmesi ve tarım arazilerinde yoğunlaşmanın artmasıyla beraber toprak reformu politikalarının etkisi düşüş göstermiş, gelir ve servet dağılımında da devrim öncesi duruma dönülmeye başlanmıştır. Sonuç olarak tarım sektörünün gerekli istihdamı sağlayamaması nedeniyle işgücünde köyden kente göçler başlamış, bu durum sanayileşme ve ithal ikameci politikaların ağırlık kazanmasını sağlamıştır (Rodriguez, 2012: 635-645).

1940-1980 yılları arasında takip edilen ithal ikameci sanayileşme politikalarının sonucu olarak tarım sektörünün önemini kaybetmesi, 1980'li yıllardan itibaren neoliberal ekonomi politikalarının izlenmesiyle de devam etmiştir. Bu dönemde Meksika ekonomisi uluslararası rekabete açılırken aynı zamanda tarım sektörüne verilen fiyat garantileri ve kredi imkânları azaltılmış, bu durumun sonucu olarak toprak reformu hareketleriyle güç kazanan *ejidoların* zayıflaması kaçınılmaz olmuştur. Geçmiş dönemlerde küçük ölçekli tarım üreticilerine sağlanan yarımlar ve kredi imkânları, neoliberal ekonomi politikalarının takip edildiği süreçte, yalnızca büyük işletmelere sunulmaya başlanmış, bu durum, *ejidoların* da büyük tarım arazisi sahipleri tarafından sahiplenilmesi sonucunu doğurmuştur. 1990'lı yılların başından itibaren yürürlüğe konan *Programa de Certificacion de Derechos Ejidales y Titulacion de Solares* (PROCEDE) programıyla birlikte *ejidoların* tapulandırılması ve bu tapuların satılabilir pozisyona gelmesi sağlanmış, büyük tarım arazisi sahiplerinin bu tapuları satın almasıyla birlikte tarım sektöründe yeni bir birikim süreci başlamıştır (Santos, 2006: 250).

1992 yılındaki yasal düzenlemeler, PROCEDE programı ve neoliberal politikaların uygulanmasının ardından, Meksika merkezi yönetiminin tarım sektöründeki etkisi ve desteği en az seviyeye inmiş, tarım sektöründeki teşvik ve sübvansiyonlar kaldırılmış, üretimdeki vergilendirmede düzenlemelere gidilmiş, garanti fiyat uygulaması kaldırılmış ve uluslararası fiyatlardan işlem yapılmaya başlanmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde, PROCEDE programı sonucunda gerçekleştirilen tapulandırma işlemlerinin de sonucu olarak, Meksika kırsal bölgelerinde komünal üretimin ortadan kalkması ve bölgede kapitalist üretim ilişkilerinin görülmesi dikkat çekmektedir (Perramond, 2008: 358-370).

1.4. Mısır

Mısır ekonomisindeki tarım arazilerinin mülkiyetleri konusunda, Osmanlı Devleti dönemine kadar gitmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin bir eyaleti olan Mısır, bu dönemde iltizam sisteminin bir parçası olarak kalmış, tarım arazilerinin mülkiyeti padişahın olup bu mülkiyet hakları çeşitli kişilere kiralanmıştır. Merkezden uzak olan bölgelerde vergi toplamak güç

olduğundan, bu bölgelerde güç, bölge valilerine ve vergi toplayan kişilere geçmiş, bu nedenle bölgede bulunan sermaye birikimini sağlamış kişi ve grupların iltizam sistemindeki ağırlığı artmıştır. Mısır örneğinde ise bu durum, dönemin valisi Muhammet Ali Paşa ve etrafındaki kişiler üzerinden gelişmiştir. Bu kişiler, Muhammet Ali Paşa ile olan ilişkilerini kullanarak bölgede geniş tarım arazilerinin sahibi olmuş, Muhammet Ali Paşa ise söz konusu tarım arazilerinin vergilerini toplayarak kendi gücünü artırmıştır (Cuno, 1980: 245-257).

Mısır'da ekonomik hayatın gelişmesinde olduğu gibi siyaset kurumunun gelişmesinde de önemli bir paya sahip olan geniş tarım arazisi sahipleri, Wafd Partisi çatısı altında birleşmiş, önemli bir süre boyunca siyasette etkin bir rol izlemiştir. Partinin ve arazi sahiplerinin temel amacı ülkedeki İngiliz etkisinin mümkün olan en kısa sürede sonlanması olmuş, siyaseten gelişen milliyetçilik akımına ekonomik milliyetçilik de eşlik etmiştir (Hinnebusch, 1984: 100-101). Nitekim anayasal monarşiye geçildiği sırada meclisteki milletvekillerinin büyük kısmı geniş toprak sahiplerinden seçilmiş, 1922'de İngiltere'den bağımsızlığın kazanılmasından itibaren, geniş toprak sahipleri, "Mısır Mısırlılarıdır" anlayışıyla Mısır ekonomisinin kendileri tarafından şekillendirilmesini savunmuşlardır (Owen ve Pamuk, 1999: 63). Sonraki dönemlerde Mısır ekonomisini yönlendiren çakar gruplarının başında gelen geniş toprak sahipleri, Talaat Harb'ın liderliğinde *Banque Misr*'ı kurmuş ve *Misr Grubu* olarak ekonomide önemli bir görev üstlenmişlerdir. *Misr Grubu* özelinde de takip edilebilecek bu süreç, iki dünya savaşının sonuna kadar etkinliğini korumuş, sonrasında ise yeni dönem başlamıştır (Deeb, 1976: 70-75).

Eylül 1952'de geçen Toprak Reformu yasası, askeri yönetimin izlediği politikalar arasında ilk sırada gelmiştir. Bu yasaya göre 200 fedandan fazla tarım arazisine sahip olmak yasaklanmış, iki veya daha fazla çocuk sahibi olanlar için tavan 300 fedan olarak belirlenmiştir. Söz konusu toprak arazilerini kiralamak için azami süre 3 yıl olarak belirlenmiş, 5 fedandan az arazisi olan köylüler kooperatifler çatısı altında bir araya getirilerek desteklenmiştir. Kooperatif örgütlerin gelişmesiyle bu kooperatiflere sağlanacak çeşitli destek ve sübvansiyonların daha kolay şekilde dağıtılması amaçlanmıştır (Mahmoud vd., 2018: 8). Kamulaştırılan arazilerin bedeli devlet tahvili olarak ödenmiş, devlet tarafından dağıtılan araziler azami 5 fedan olarak belirlenmiştir. Bu amaçla köylülere kredi imkânı sağlayacak devlet bankaları açılrsa da köylülerin bu kredilere ulaşımı sınırlı kalmıştır (Eliw, 2019: 480). Abdülnasır yönetiminin uyguladığı toprak reformunda iki amaç göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki sosyal adaletin sağlanmasıdır. Ülkenin en önemli sektörü olan tarım sektöründeki servet dağılımı düzenlenmiş, toprak mülkiyetinin belirli bir sınıfın elinde olmasının önüne geçilmiştir. Bu sayede askeri darbe öncesinde ülkenin sosyopolitik hayatında önemli bir yer tutan geniş toprak sahipleri sınıfının gücü sınırlandırılmış, topraklandırılan köylülerin Abdülnasır yönetimine olan bağlılığının artırılması amaçlanmıştır. Nitekim tarım arazilerinde sınırlandırmalara gidilen

arazi sahipleri, toprak reformunun ardından, şehirlere göçlere başlamış, toprak reformunun ardından gerçekleşen çeşitli devlet müdahaleleri ise, yerli sermayenin yurt dışına çıkmasına sebep olmuştur (Mansfield, 1973: 671-686).

Abdülnasır'ın ölümünün ardından yönetimi devralan Enver Sedat, Mısır ekonomisinin dünya ekonomisiyle bütünleşmesi amacıyla çeşitli politikalar izlemiş ve ekonomik liberalizasyonun önünü açmıştır. *Infitah* adı verilen açık kapı politikaları ile özelleştirme, deregülasyon ve mülkiyet hakkı gibi çeşitli politikalar üzerinde durulmuş, bu sayede hem yurt dışına çıkan yerli sermayenin, hem de uzun bir süredir eksikliği hissedilen yabancı yatırımların tekrar Mısır ekonomisine dâhil olması amaçlanmıştır (Abdel-Khalek, 1981: 395-397).

Abdülnasır yönetiminin sosyalist politikalarından Sedat ve Mübarek yönetimlerinin liberal politikalarına geçiş sürecinde, tarım alanlarının mülkiyeti konusunda, keskin değişimler yaşanmıştır. Abdülnasır yönetiminin 1961'de çıkardığı toprak reformu yasasından önce, 10 fedan ve üzeri genişlikteki tarım alanlarının mülkiyeti, toplamda 90 bin kişiye aitken, bu sayı, Sedat yönetiminin ilk yıllarına dek 65 bin kişiye kadar düşmüş, Sedat yönetimi bittiğinde 71 bin kişiye ait olmuştur. 5 fedan ve üzeri tarım arazileri için, bu sayılar, sırasıyla, 260 bin, 210 bin ve 245 bin şeklindedir. 3 fedan ve altındaki tarım arazilerinin mülkiyeti, Abdülnasır yönetiminden önce 1 milyon kişiye aitken, Sedat yönetiminin ilk yıllarında 2,2 milyon, Sedat yönetiminin sonunda ise 1,9 milyon kişiye ait olmuştur (Springborg, 1990: 28-30). Yaklaşık 30 yıl içerisinde gerçekleşen bu değişimlerin ardından, tarım sektörünün önemini de kaybetmesiyle, büyük değişimler yaşanmamış, geniş tarım arazilerinin mülkiyeti, toplam tarım alanlarının mülkiyeti içerisinde, %10'luk bir kesimin elinde kalmıştır (Soliman, 2015: 27).

Sedat yönetimi, tarım sektöründeki önemli yasalardan birini 1976 yılında çıkarmıştır. Bu yasaya göre tarım arazilerinin kiralari yükseltilmiş, kırsal bölgelerde dağıtılan arazilerin yasal statüleri üzerindeki korumalar zayıflatılmış, tarıma açılan yeni arazilerin sahiplenilmesinde geniş tarım arazisi sahiplerine öncelik verilmiştir. Sedat bu politikalarla tarım arazisi sahipleri ve genel anlamda sermaye sınıfının desteğini almayı amaçlamış, tarım arazilerinin mülkiyetinin belirli kişilerde toplanmasını herhangi bir şekilde sınırlandırmamıştır. Aynı zamanda tarım ürünlerinin vergilendirilmesi konusunda büyük ölçekli işletmelerin isteğine yönelik olarak vergilendirmenin düşük kalması, bu dönemde, sermaye sınıfının karar alma süreçlerinde etkin olduğunu göstermektedir (Hinnebusch, 1984: 102-113).

Mısır ekonomisindeki tarım sektörüne yönelik önemli reformlar, 1980'li yıllardan itibaren gerçekleşmiştir. Açık kapı politikalarını devam ettiren Mübarek, bununla birlikte neoliberal ekonomi politikalarının uygulanmasına da önem vermiş, Dünya Bankası ve IMF'nin danışmanlığında hazırlanan programlar çerçevesinde tarım sektöründe birtakım düzenlemeler gerçekleşmiştir. Buna göre öncelikli olarak, 1992 yılında çıkan 96 numaralı yasa ile toprak reformuna yönelik yasalar yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yasayla birlikte tarım arazilerinin piyasada kiralannmasının yolu açılmış,

arazilerin fiyatlarında üç katlık bir artış görülmüştür. Ayrıca, bu yasaya ek olarak, kamu bütçesinden tarım sektörüne sağlanan kredi ve fiyat garantileri kaldırılmış, tarım üretiminin piyasaya yönelik olarak yapılması amaçlanmıştır. Bu durumun sonucu olarak, 1950’li yıllarda görülen planlı üretim yerini talebe göre üretime bırakmış, çeşitli tarım ürünlerinin üretimi gözle görülür şekilde artarken uluslararası piyasalar tarafından talep edilen tarım ürünlerinin üretimi artış göstermiştir (Bush, 2007: 1600-1610).

1992 yılında yürürlüğe giren 96 numaralı yasanın bir başka özelliği, yasanın ilk hâlinde devreye giren maksimum arazi limitlerinin kaldırılmış olmasıdır. Buna göre kişi ve kurumlar diledikleri ölçüde araziye sahip olma şansına sahip olmuş, Mısır ekonomisinde etkin bir çıkar grubu olan paşalar sınıfı sahip oldukları arazi miktarını ciddi ölçüde artırmışlardır. Bu durumun sonucu olarak Mübarek yönetimi paşalar sınıfının desteğini almış, tarım arazilerinin paşalar sınıfı mülkiyetine girmesi hızlı bir şekilde sağlanmıştır (Bush, 2000:237-245)

1.5. Türkiye

Türkiye’de toprak mülkiyeti, Osmanlı Devleti’ne kadar uzanmaktadır. O zamana kadar iltizam yöntemiyle devam eden ve sadece toprağın kullanım hakkının ücretini ödeyen kişilere devredilmesiyle ilerleyen sistem, 1858 yılından itibaren yerini tarım arazilerinin özel mülkiyete geçebilmesine bırakmıştır (Aytekin, 2005: 724-738). Bu yıldan itibaren, daha önce devlete ait olan araziler, özel mülkiyete devredilirken, 1868 yılından itibaren ise yabancılar, diledikleri üzere, Osmanlı sınırları içerisindeki uygun arazileri mülkiyetlerine alma hakkına sahip olmuşlardır (Yılmaz, 2013: 1097-1100).

Türkiye’de toprak mülkiyetinin el değiştirmesiyle ilgili önemli bir dönüm noktası, Anadolu’da sahipsiz kalan tarım arazilerinin, bölgedeki nüfuzlu kişiler tarafından sahiplenilmesi olmuştur. 1914 – 1923 yılları arasında savaş döneminde olan Türkiye’de, savaş döneminin sona ermesiyle birlikte, sahipsiz kalan tarım arazilerinin, nüfuzlu kişilerin mülkiyetine geçiş süreci tamamlanmış, bu durum yerli toprak sahiplerinin sermaye birikimini sağlamalarında önemli rol oynamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, söz konusu toprak sahipleri, ülke ekonomisindeki en önemli çıkar grubu haline gelmiş, yabancı sermayeyle daha yakın iletişim kurmuşlardır (Keyder, 1981: 21-23).

Türkiye’deki ilk toprak reformu, cumhuriyetin ilanının hemen ardından gerçekleşmiştir. 1924 Toprak Kanunu’yla, nüfus mübadelesiyle ülkeye gelen Türkmenlerin topraklandırılması amaçlanmış, bu nüfusun tarım geçmişi de olduğundan özellikle üretken tarım arazilerine yerleştirilmeleri sağlanmıştır (Bozdağlıoğlu, 2014: 16-17). Bununla birlikte yine nüfus mübadelesiyle boşta kalan arazilerinin de ülkeye yeni gelen nüfusa verilmesi düşünülmüş, bu konuda tamamen başarılı olunamamıştır. (İnci, 2010: 350).

Cumhuriyetin ilk yıllarında, tarım alanlarının mülkiyetine yönelik politikaların takip edilmesinde, merkezi yönetim tarafından yapılan kamulaştırma faaliyetleriyle yetinilmiştir. Bu dönemde merkezi bütçede tarım alanlarının kamulaştırılması amacıyla kullanılmak üzere bütçe belirlenmiş, bu

bütçeyle, geniş tarım arazilerine sahip olan kişilerin arazilerinin bir kısmı, merkezi yönetim tarafından satın alınmıştır. Bu politikada, anayasada bulunan “değer pahası peşin verilmedikçe, hiçbir kimsenin malı istimval ve mülkü istimlak edilemez” maddesi nedeniyle çeşitli zorluklarla karşılanmış, söz konusu tarım arazilerinin değerinin belirlenmesinde, 1914 yılında belirlenen değerlerin yaklaşık 10 katı bedel ödenmesi yöntemi takip edilmiştir. Bu nedenle, merkezi yönetim, hedeflediğinden daha az tarım arazisini kamulaştırabilmiş, dolayısıyla, topraksız köylülere dağıtılan tarım arazileri de sınırlı kalmıştır (Yedek ve Sertel, 2018: 218-219).

Türkiye’deki ikinci toprak reformu, 1934 yılındaki İskân Kanunu ile gerçekleşmiştir. Genç cumhuriyetin siyasal otoritesini sağlamakta zorluk çektiği Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, çeşitli geniş toprak sahipleri ve aşiretlerin nüfuz alanları hâline gelmiştir. Söz konusu bölgelerde, merkezi otorite, vergi toplanması ve cumhuriyet devrimlerinin uygulanması gibi konularda büyük problemler çekmiş, cumhuriyetin ilanının ardından bölgede gerçekleşen pek çok isyan da ülke genelinde önemli bir güvenlik problemi olarak belirmiştir (Şakacı, 2020: 44-47).

Türkiye’deki en önemli toprak reformu girişimi, 1945 yılında gerçekleşmiştir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (ÇTK)’nin amaçları olarak topraksız köylünün kalmaması, tarım arazilerinin belirli bir büyüklüğün üstüne çıkmasının ve altına inmesinin engellenmesi, arazilerin çok fazla hisseye bölünerek küçülmesinin önüne geçilmesi ve topraklandırılan köylülere çeşitli teknik ve ekonomik destek sağlanması gibi faktörler belirlenmiştir. Tüm bunların yanında, tartışmaya en açık olan madde ise 17. madde olmuştur. Bu maddeye göre kişilerin belirli bir büyüklük üzerinde tarım arazisine sahip olmasının önüne geçilmesi, söz konusu farkın devlet tarafından kamulaştırılması ve topraksız köylülere verilmesi amaçlanmıştır (Karaömerlioğlu, 1998: 33-34).

ÇTK, meclis gündemine geldiği andan itibaren büyük bir tartışma yaratmış ve bu tartışma Türkiye’nin siyaset tarihinde önemli bir yer tutmuştur. Cumhuriyetin kurulmasından itibaren mecliste ve CHP içinde önemli bir temsil gücü olan geniş toprak sahipleri sınıfı, kanunun 17. madde ile birlikte çıkmasına karşı çıkmışlardır. Kendisi de geniş tarım alanlarına sahip olan Adnan Menderes, kanunun 17. madde ile birlikte çıkmasına tepki göstermiş, tarım üretiminin artırılması amacıyla köylülere sağlanacak kredi ve ekipman desteklerinin yeterli olacağını iddia etmiştir. Menderes’in bu görüşü CHP içindeki geniş toprak sahipleri sınıfından büyük destek görmüştür. Bu konuda parti içindeki önemli isimlerin oluşturduğu Dörtlülük Tekrar, partinin geri kalanıyla görüş ayrılıkları yaşamış, süreç sonunda söz konusu kişiler tarafından Demokrat Parti’yi kurmuşlardır (Kayıran ve Metintaş, 2018: 657-663).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun uygulanmasındaki en önemli amaç olarak geniş toprak sahiplerinin Anadolu’da ve dolayısıyla mecliste sahip olduğu gücün sınırlandırılmasını sağlamak olduğu belirtilmektedir. Bu düşünceye göre cumhuriyetin ilanından itibaren mecliste temsil ağırlığı olan

iki sınıf asker-bürokrat ve geniş toprak sahipleri sınıfıdır, dolayısıyla geniş toprak sahiplerinin topluca karşı oldukları kanun tekliflerinin meclisten geçerek yasalaşması zor olmaktadır. İsmet İnönü önderliğindeki CHP, toprak reformu ile geniş toprak sahiplerinin ekonomik üstünlüğünü bir nebze olsun sınırlandırmak ve 2. Dünya Savaşı'nın zor şartları altında ekonomik problemler yaşayan köylülere tarım arazisi dağıtarak siyasi iktidarını güçlendirmek istemiştir (Keyder, 2015: 156-159).

Türkiye ekonomisinde uygulanan toprak reformu politikalarının en belirgini olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, uygulamada etkisiz kalmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren, özellikle doğu illerinde yapılan çalışmalar, tarım arazilerinin mülkiyetindeki dağılışı konusunda büyük değişiklikler olmadığını göstermektedir. Yapılan araştırmalara göre Siirt, Mardin, Hatay ve Adıyaman illerinde, tarım arazi mülkiyetlerinin %40'dan fazlası, toplam kişilerin %5'inden daha az sayıda kişinin elinde toplanmıştır. Tüm bu faktörler gözetildiğinde, 1950 yılına kadar olan süreçte, merkezi yönetim tarafından uygulanan kararlı bir toprak reformu politikasının varlığı şüphelidir (Çelebican, 1972: 325-337).

1950'li yıllardan itibaren, Türkiye ekonomisinde, tarım politikalarında değişim görülmeye başlanmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nden elde edilen yardım ve yatırımların bir sonucu olarak, tarım sektöründeki gelir ve servet dağılımından çok, tarım üretimini artırıcı uygulamalar tercih edilmiştir. Bu durumun örneği olarak; tarım sektöründe kullanılacak traktörlerin ithal edilmesi, tarım kredilerinin artırılması, tarım fiyatlarının yüksek tutulması, döviz rezervlerinin kullanılmasının sonucu olarak tarım üreticilerinin lehine fiyatlama yapılması gibi politikalar gösterilmektedir. Bu politikaların sonucu olarak, 1950-55 yılları arasında hem tarım sektörünün büyümesini sağlamış hem de dış ticarete canlanma görülmüştür (Oktar ve Varlı, 2015: 14).

1960'lı yıllardan itibaren ithal ikameci sanayileşme politikalarına ağırlık veren Türkiye ekonomisinde, tarım sektörüne yönelik olarak iki yasa dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki olarak, 1966 yılında çıkarılan Tapulama Kanunu, "nizasız ve fasılasız en az yirmi seneden beri malik" şeklinde tanımladığı arazilerin, bu tanıma uygun olan kişiler tarafından sahiplenilmesinin önünü açmış, kırsal bölgelerde yaşayan geniş tarım arazileri sahipleri, bu kanun sayesinde, sahip oldukları tarım arazilerini daha da büyütme şansına sahip olmuştur (Yiğit, 2019: 41). İkinci olarak 1973 yılında çıkarılan Toprak ve Tarım Reformu Yasası gelmektedir. Bu yasaya göre sahipsiz arazilerin topraksız köylülere dağıtılmasına karar verilmiş, dağıtılan arazilerin küçük ölçekli aile işletmeleri şeklinde yapılması amaçlanmıştır. Bu yasanın uygulanması amacıyla örnek bölgeler oluşturulmuş fakat yasanın uygulanabilirliği sınırlı kalmıştır (Tekelioğlu, 2010).

Türkiye ekonomisinde toprak reformuna yönelik bir başka çalışma, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra gerçekleşmiştir. Toprak ve Tarım Reformu Yasası ismiyle yapılan çalışmayla daha önceki dönemde topraksız köylülere dağıtılmak üzere kamulaştırılan fakat bu amaca yönelik

dağıtılmayan tarım arazilerinin tekrar kamulaştırılması ve amacına uygun olarak yeniden dağıtılmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte söz konusu yasa aracılığıyla geniş tarım arazisi sahiplerinin söz konusu tarım arazilerini satın almalarının önüne geçilmesi amacıyla düzenlemeler yapılmış, topraksız köylülerin küçük aile işletmeleri olarak tarım arazilerine sahip olması öncelik haline getirilmiştir (Tekelioğlu, 1983).

Sonuç

Toprak reformu uygulamaları, farklı ekonomilerde farklı şekillerde uygulanmış ve farklı sonuçlar doğurmuştur. Serbest piyasa ekonomilerinde, tarım arazilerinin mülkiyet haklarının yeniden düzenlenmesi şeklinde uygulanan toprak reformu, merkezi yönetimlerin güçlü olduğu ekonomilerde ise, gelir dağılımının düzenlenmesine yönelik politikalar şeklinde hayat bulmuştur. Tüm bunların yanında, toprak reformunun, 20. yüzyılda, sosyalist ve merkezi planlama ekonomilerinde uygulandığı da görülmüştür. Bu ekonomilerde, toprak reformu, çeşitli çıkar gruplarının tamamen yok edilmesi şeklinde uygulanmış, bu şekilde, merkezi planlamanın tüm ekonomide kontrolü ele alması amaçlanmıştır.

Gelişmekte olan ekonomilerdeki toprak reformu politikalarının ekonomik etkilerini incelemek amacıyla tarım üretimi ele alınmıştır. Çalışmadaki örnek ekonomilerin ana tarım ürünlerindeki üretim artışı, Ek 3'de gösterilmiştir. Tabloda, örnek ekonomilerde, toprak reformu öncesi üretim miktarları ile toprak reformu sonrası üretim miktarları karşılaştırılmıştır. Buna göre, örnek ürünlerdeki üretim miktarları genel olarak artış göstermiştir. Fakat iki veri arasındaki zaman farkı, mevsimsel şartlar, dönemlik üretim artışı gibi faktörler düşünüldüğünde, tarım üretiminde süreklilik sağlayacak bir üretim artışının gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Buna karşın, Ek 2'deki tabloda, gelişmiş ekonomilerde mülkiyet haklarının tamamen korunmasıyla yapılan toprak reformu sonucunda tarım ürünlerinin üretimindeki değişiklikler görülmektedir. Tablodaki ekonomilerde yaklaşık 10 yıllık bir süreçte pek çok tarım ürünüde üretimin ikiye katlandığı tespit edilmiştir.

Gelişmekte olan ekonomilerdeki toprak reformu politikalarının sosyopolitik sonuçları, tarım arazilerinin mülkiyet dağılımı üzerinden incelenmiştir. Ek 1'de belirtilen tabloda, çalışmadaki örnek ekonomilerde gerçekleşen toprak reformu uygulaması sonrasında tarım alanlarının mülkiyet dağılımı incelenmiştir. Her ne kadar toprak reformu uygulamaları ile geniş tarım arazilerinin küçük parçalara ayrılarak köylülere dağıtılması gerçekleştirilmiş olsa da sonraki dönemlerde söz konusu tarım arazilerinin tekrardan büyük işletmelerin kontrolüne geçtiği görülmektedir.

Toprak reformu politikalarının gelişmekte olan ekonomilerdeki tarım üretimini sürekli olarak artırdığı iddia edilememektedir. Bu durumun sebebi olarak, gelişmiş ekonomilerdeki tarım politikaları ile gelişmekte olan ekonomilerdeki tarım politikaları karşılaştırılabilir. Buna göre, gelişmiş ekonomilerde, tarım sektöründeki üretimin artırılması amacıyla, işlenmeyen

tarım arazilerinin sahiplendirilmesi sağlanmış ve gerekli kredi, ekipman ve teknik yardım desteği sağlanmıştır. Buna karşın, gelişmekte olan ekonomilerde, sadece tarım alanlarının mülkiyet hakları düzenlenmiş, topraksız köylülerin toprak edinimi ve tarım alanlarını işlemeleri için gerekli olan finansal ve teknik destek tam olarak sağlanamamıştır.

Topraksız köylülere verilen tarım arazilerinin mülkiyetinin köylülere verilmesi yerine kamusal tarım alanları olarak kalması, tarım alanlarının ihtiyaç duyduğu yatırımların yapılması konusunda engel olmuştur. Bu durumun iki nedeninden ilki, tarım arazilerinin mülkiyet haklarının kredi teminatı olarak kullanılmaması nedeniyle işçiler tarafından yatırım yapılmasının mümkün olmamasıdır. Diğer sebep ise mülkiyet haklarına sahip olan merkezi yönetimin gerekli finansman desteğini sağlayamamasıdır.

Bu çalışmadan çıkarılan sonuçları, konuyla ilgili diğer çalışmalarla karşılaştırmak mümkündür. Örneğin De Janvry'nin 1981 yılındaki çalışmasında görüleceği üzere, toprak reformu politikalarının amaçlarından biri, aracı kurumların kaldırılması ve kapitalist ekonomiye geçişin sağlanmasıdır. Hindistan ve Türkiye ekonomilerinde söz konusu yapıların dağıtılmasına büyük önem verilmiş, Meksika ekonomisinde *ejidoların* pazara yönelik üretim yapabildiği görülmüştür. Galiani ve Scharrodsky'nin 2011'deki çalışması, mülkiyet haklarının koruma altına alınmasının tarımdaki üretimin artırılmasını sağladığı yönündeki görüşü, bu çalışmada da görülmüş, mülkiyet haklarının yeniden dağıtımını amaçlamayan toprak reformu uygulamalarını takip eden ekonomiler, tarım üretimlerini ciddi oranda artırmışlardır. Besley ve Burgess'in 2000'deki çalışması, gelişmekte olan ekonomilerde uygulanan toprak reformu politikalarının, mülkiyet haklarını geniş tabana yaymak olduğunu ve ekonomik hedeflerin öncelik belirtmediğini belirtmektedir. Bu çalışmada da, gelişmekte olan ekonomilerdeki toprak reformu politikalarının, geçici bir süreliğine mülkiyet haklarını tabana yayma konusunda başarılı olsa da, tarım üretimindeki artışa yönelik herhangi bir politikanın öncelik haline getirilmediği görülmektedir.

Çalışmaya konu olan ekonomilerdeki toprak reformu politikalarının sonuçlarından yola çıkarak, tarım reformu politikası uygulayacak ekonomilere çeşitli önerilerde bulunmak mümkündür. Bunlardan bazıları şunlardır;

Tarım üretimindeki artışı önceleyen ekonomiler, tarım arazilerinin veriminin artırılmasını amaçlayacak politikaları ön plana almalıdır. Bunlardan bazıları, tohum ve gübre desteği, sulama sistemlerinin geliştirilmesi ve gerekli teknolojik yatırımların yapılmasını sağlamaktır. Bu şekilde tarım üretiminin dışsal faktörlerden bağımsız olarak istikrarlı hale getirilmesi mümkündür.

Toprak reformu politikalarının uygulandığı ekonomilerde görülen önemli problemlerden biri, tarım arazilerinin yeniden dağıtımı sağlandıktan sonra, tarım sektöründe yeniden birikim sürecinin görülmesidir. Bu durumun önüne geçebilmek amacıyla yeniden dağıtımı sağlanan tarım arazilerin mülkiyet haklarında yapılacak değişimlerin bir süre boyunca engellemesi

düşünülebilir. Bu şekilde, toprak reformunun önemli amaçlarından biri olan servet dağılımında adalet amacı da sağlanmış olacaktır.

Tarım sektöründeki üretimin artmasına yönelik önemli faktörlerden biri tarım arazilerinin verimidir. Nitekim toprak reformu yapılan ekonomilerde, geniş tarım arazilerine sahip olan kesimlerin, verimli arazileri ellerinde bulundurdukları ve tarım üretimi zor olan arazilerin kamulaştırdığı görülmüştür. Benzer problemlerin yeniden yaşanmaması amacıyla, toprak reformu politikaları uygulanmadan önce, ekilebilir tarım arazilerinin iyi bir şekilde belirlenmesi ve ihtiyaca uygun şekilde dağıtılması önemlidir.

Başta toprak reformu olmak üzere tarım sektöründe uygulanacak politikaların verimli olması için, politika yapıcılar iki önemli seçimden birini yapmalıdırlar. Bu politikalar ya ülke ekonomisinin temel ihtiyaçlarını gidermek amacıyla uygulanmalı ya da uluslararası ticarete ön planda olan tarım ürünlerine yönelik geliştirilmelidir. Bazı tarım ürünlerinin her tarım arazisinde üretilmesi mümkün olmamasına rağmen, tarım alanlarının ıslahı ile yeni tarım ürünlerinin üretilmesi mümkündür.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Okan Şenol % 60, Meral Altan % 40

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Okan Şenol % 60, Meral Altan % 40

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: The authors declare that they have no conflicts of interest.

Kaynakça

- Abdel-Khalek, G. (1981). Looking Outside, or Turning Northwest? On the Meaning and External Dimension of Egypt's Infitah 1971-1980. *Social Problems*, 28(4), ss.394-409.
- Acemoglu, D. ve Robinson, J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. Crown Publishers.
- Albertus, Michael (2019). Land Reform and Civil Conflict: Theory and Evidence from Peru. *American Journal of Political Science*, 64(2), ss. 256-274
- Albertus, M. Espinoza M. Fort R. (2020). Land Reform And Human Capital Development: Evidence From Peru. *Journal of Development Economics*, 147, ss.1-63
- Aytekin, E. A. (2005). Hukuk, Tarih ve Tarihyazımı: 1858 Osmanlı Arazi Kanunnamesi'ne Yönelik Yaklaşımlar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(5), ss.723-744.

- Bandyopadhyay, R. (1993). Land System in India: A Historical Review. *Economic and Political Weekly*, 28(52), ss.A149-A155.
- Bandyopadhyay, R. (1996). Global Review of Land Reform: A Critical Perspective. *Economic and Political Weekly*, 31(11), ss.679–691
- Banerjee, A. ve Iyer, L. (2005). History, Institutions, and Economic Performance: The Legacy of Colonial Land Tenure System in India. *The American Economic Review*, 95(4), ss.1190-1213.
- Barnes, A. (1998). What's the Difference? Industrial Privatisation and Agricultural Land Reform in Russia, 1990-1996. *Europe-Asia Studies*, 50(5), ss.843–857.
- Barracrough, S. L. (1970). Agricultural Policy and Land Reform. *Journal of Political Economy*, 78(4), ss.906-947.
- Becket, J. (1963). Land Reform in Chile. *Journal of Inter-American Studies*, 5(2), ss.177–211.
- Besley, T. ve Burgess, R. (2000). Land Reform, Poverty Reduction, and Growth: Evidence from India. *The Quarterly Journal of Economics*, 2, ss.389–430.
- Bhattacharya, P. S., Mitrab, D., Ulubaşoğlu, M. A. (2019). The Political Economy Of Land Reform Enactments: New Cross-National Evidence (1900–2010). *Journal of Development Economics*, 139, ss.50-68.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180(180), ss.9-32.
- Bunce, V. (1991). The Soviet Union under Gorbachev: Ending Stalinism and Ending the Cold War. *International Journal*, 46(2), ss.220-241.
- Bush, R. (2000). An Agricultural Strategy without Farmers: Egypt's Countryside in the New Millennium. *Review of African Political Economy*, 27(84), ss.235–249.
- Bush, R. (2007). Politics, Power and Poverty: Twenty Years of Agricultural Reform and Market Liberalisation in Egypt. *Third World Quarterly*, 28(8), ss.1599–1615.
- Chattopadhyay, S. (1973). On the Class Nature of Land Reforms in India since Independence. *Social Scientist*, 2(4), ss.3–24.

- Csaki, C. ve Lerman, Z. (1992). Land Reform and Farm Sector Restructuring in the Former Soviet Union and Russia. *Aula*, 14(4), ss.7-22.
- Cuno, K. M. (1980). The Origins of Private Ownership of Land in Egypt: A Reappraisal. *International Journal of Middle East Studies*, 12(3), ss.245-275.
- Çelebican, G. (1972). Köy Envanter Etüdleri'ne Göre Türkiye'de Tarımsal Toprakların Dağılımı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29(1), ss.325-342.
- Deeb, M. (1976). Bank Misr and the Emergence of the Local Bourgeoisie in Egypt. *Middle Eastern Studies*, 12(3), ss.69–86.
- De Janvry, A. (1981). The Role of Land Reform in Economic Development: Policies and Politics. *American Journal of Agricultural Economics*, 63(2), ss.384-392.
- Efremov, S. M. (2012). The Role of Inflation in Soviet History: Prices, Living Standards, and Political Change, Yüksek Lisans, Tezi, East Tennessee State University
- Eliw, M. (2019). A Review of Agricultural Policy in Egypt, 4. ss.476-498.
- Galiani, S. ve Schargrodsky, E. (2011). Land Property Rights and Resource Allocation. *The Journal of Law and Economics*, 54(4), ss.S329-S345.
- Garner, P. (1995). The Politics of National Development in Late Porfirian Mexico: The Reconstruction of the Tehuantepec National Railway 1896-1907. *Bulletin of Latin American Research*, 14(3), ss.339-356.
- Ghatak, M. ve Roy, S. (2007). Land Reform And Agricultural Productivity In India: A Review Of The Evidence. *Oxford Review of Economic Policy*, 23(2), ss.251–269.
- Grabowski, R. (1991). Economic Development and Feudalism. *The Journal of Developing Areas*, 25(2), ss.179-196.
- Gray, A. L. (1967). *Review of The Egyptian Agrarian Reform, 1952-1962*, *The American Economic Review*, 57(5), ss.1411–1413.
- Hinnebusch, R. A. (1984). The Reemergence of the Wafd Party: Glimpses of the Liberal Opposition in Egypt. *International Journal of Middle East Studies*, 16(1), ss.99-121.

- H. R. Sharma. (1994). Distribution of Landholdings in Rural India, 1953-54 to 1981-82: Implications for Land Reforms. *Economic and Political Weekly*, 29(13), ss.A12–A25.
- Scoones, I., Mavedzenge, B., Murimbarimba, F. (2019). Young People And Land in Zimbabwe: Livelihood Challenges After Land Reform, *Review of African Political Economy*,46(159), ss.117-134
- İnci, İ. (2010). Atatürk Dönemi Türkiye’inde Toprak Mülkiyet Dağılımı İle İlgili Bazı Düzenlemeler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0(44), ss.345-359.
- Jenkins, R. (2013). Land, Rights and Reform in India. *Pacific Affairs*, 86(3), ss.591–612.
- Johnston, B. F. ve Mellor, J. W. (1961). The Role of Agriculture in Economic Development. *The American Economic Review*, 51(4), ss.566–593.
- Karaömerlioğlu, M. A. (1998). Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Hikayesi. *Birikim* (107), ss.31-47.
- Kassim, Y. Mahmoud, M. Kurdi, S., Breisinger, C.. (2018). An Agricultural Policy Review Of Egypt: First Steps Towards A New Strategy. *International Food Policy Research Institute*
- Kayıran, M. ve Metintaş, M. Y. (2018). 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulanması. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), ss.647-666.
- Keyder, Ç. (1981). *The Definition of a Peripheral Economy: Turkey 1923–1929*. Cambridge University Press.
- Keyder, Ç. (2015). *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*. İletişim Yayınları.
- Ladejinsky, W. (1957). Carrot and Stick in Rural China. *Foreign Affairs*, 36(1), ss.91–104.
- Leonard, C. S. (2010). *Agrarian Reform in Russia: The Road From Serfdom*. Cambridge University Press.
- Livi-Bacci, M. (1993). On the Human Costs of Collectivization in the Soviet Union. *Population and Development Review*, 19(4), ss.743–766.
- Mander, H. (2013). Reviving Land Reforms?, *Economic and Political Weekly*, 48(35), ss.13–15.

- Mansfield, P. (1973). Nasser and Nasserism. *International Journal*, 28(3), ss.670-688.
- Michaels, A. L. (1970). The Crisis of Cardenismo. *Journal of Latin American Studies*, 2(1), ss.51-79.
- Mitchell, B.R. (1993). *International Historical Statistics: The Americas 1750–1988*. Palgrave Macmillan
- Mitchell, B.R. (1995). *International Historical Statistics: Africa, Asia & Oceania, 1750–1988*. Palgrave Macmillan
- Mitchell, B.R. (1998). *International Historical Statistics: Europe 1750–1993*. Palgrave Macmillan
- Flores, M., Saturnino, J., Saldaña, M., T., Humberto, V. H., Artemio, C. L., Salazar, G., Alberto, J., Santos, H., María, I. (2006). El Programa de Certificación de Derechos Ejidales y Titulación de Solares Urbanos (PROCEDE): su impacto en Fresnillo, Zacatecas, México. *Agrociencia*, 40(2), ss.249-256.
- Nolan-Ferrell, C. (2010). Agrarian Reform and Revolutionary Justice in Soconusco, Chiapas: Campesinos and the Mexican State, 1934-1940. *Journal of Latin American Studies*, 42(3), ss.551-585.
- O'Connor, J. (1968). Agrarian Reforms in Cuba, 1959-1963. *Science & Society*, 32(2), ss.169–217.
- Oktar, S. ve Varlı, A. (2015). Türkiye’de 1950–54 Döneminde Demokrat Parti’nin Tarım Politikası. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28 (1), ss.1-22.
- Owen, R. ve Pamuk, Ş. (1999). *History of Middle East Economies in the Twentieth Century*. I.B Tauris.
- Perramond, E. P. (2008). The Rise, Fall, and Reconfiguration of the Mexican “Ejido.” *Geographical Review*, 98(3), ss.356–371.
- Polunov, A. Owen, T. C. Zakharova, L. G. (2005). *Russia in the Nineteenth Century: Autocracy, Reform, and Social Change, 1814-1914*. Routledge.
- Purnell, J. (1999). With All Due Respect: Popular Resistance to the Privatization of Communal Lands in. *Latin American Research Review*, 34(1), ss.85-121.
- Radhakrishnan, P. (1990). Land Reforms: Rhetoric and Reality. *Economic and Political Weekly*, 25(47), ss.2617–2621.

- Rao, V. M. (1992). Land Reform Experiences: Perspective for Strategy and Programmes. *Economic and Political Weekly*, 27(26), ss.A50–A64
- Rippy, M. (1953). *Land Tenure and Land Reform in Modern Mexico*. *Agricultural History*, 27(2), ss.55–61.
- Roberts, K. M. (2006). Populism, Political Conflict, and Grass-Roots Organization in Latin America. *Comparative Politics*, 38(2), ss.127-148.
- Rodriguez, M. H. (2012). Social Change And Land Tenure Regimes in Mexico: A Critical Review. *GeoJournal*, 77(5), ss.633–649.
- Schiller, O. (1956). The Significance of the Soviet Agrarian System in Asian Countries. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 32(3), ss. 298–307.
- Scoones, I. Mavedzenge, B., Murimbarimba, F. (2019). Young People And Land in Zimbabwe: Livelihood Challenges After Land Reform. *Review of African Political Economy*. 46. ss.117-134.
- Singh, V. B. (1955). Land Tenure in an Indian State. *Science & Society*, 19(4), ss.303–319.
- Soliman, I. (2015). Diagnosis and Challenges of Sustainable Agricultural Development in Egypt. M. Petit, E. Montaigne, F. El Hadad-Gauthier, J. M. Álvarez-Coque, K. Mattas, S. Mili içinde, *Sustainable Agricultural Development: Challenges and Approaches in Southern and Eastern Mediterranean Countries* (ss. 19-64). Springer International Publishing.
- Springborg, R. (1990). Rolling Back Egypt's Agrarian Reform. *Middle East Report*, (166), ss.28-30+38.
- Stephan, P. B. (1991). Perestroyka and Property: The Law of Ownership in the Post-Socialist Soviet Union. *The American Journal of Comparative Law*, 39(1), ss.35-65.
- Swamy, D. S. (1980). Land and Credit Reforms in India: Part One. *Social Scientist*, 8(11), ss.3-13.
- Swinnen, J. F. (1999). The political economy of land reform choices in Central and Eastern Europe. *Economics of Transition*, 7(3), ss.637–664.
- Şakacı, B. K. (2020). Tükiye'nin Göç ve İskân Politikaları: 1934 Tarihli 250 Sayılı İskân Kanunu İncelemesi. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 1(3), ss.36-57.

- Tan, T. (1967). Meksika Toprak Reformu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 22(1), ss.151-171.
- Tekeloğlu, Y. (1983). Toprak Reformu ve Türkiye Uygulamaları, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), ss.13-56
- Tekelioğlu, Y. (2010). Toprak Reformu ve Türkiye Uygulamaları, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (19), ss.43-80
- Tokmakoff, G. (1971). Stolypin's Agrarian Reform: An Appraisal. *The Russian Review*, 30(2), ss.24-138.
- Trefzger, D. W. (2002). Guatemala's 1952 Agrarian Reform Law: A Critical Reassessment. *International Social Science Review*, 77(1/2), ss.32-46.
- Washington, S. W. (1958). Mexican Resistance to Communism. *Foreign Affairs*, 36(3), ss.504-515.
- Wegren, S. K. (1992). Dilemmas of Agrarian Reform in the Soviet Union. *Soviet Studies*, 44(1), ss.3-36.
- Wegren, S. K. (1997). Land Reform and the Land Market in Russia: Operation, Constraints and Prospects. *Europe-Asia Studies*, 49(6), ss.959-987.
- Wegren, S. K. (1998). *Land Reform in the Former Soviet Union and Eastern Europe*. Routledge.
- Whately, W. C. (1986). Ejido or Private Property: Mexican and American Ways out of Rural Backwardness. *Agricultural History*, 60(1), ss.50-61.
- Yaney, G. L. (1964). The Concept of the Stolypin Land Reform. *Slavic Review*, 23(2), ss.275-293.
- Yedek, Ş. ve Sertel, S. (2018). Toprak Reformu Ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Uygulamalarının Türk Tarımına Etkisi. Türkiye'de Tarım Politikaları Ve Ülke Ekonomisine Katkıları. *Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları*.
- Yılmaz, A. Ç. (2013). 6302 Sayılı Kanun Hükümleri Uyarınca Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye'de Taşınmaz Edinimi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(3), ss.11-26.
- Yiğit, A. A. (2019), Toprak ve Tarım Reformu Kanunu ve Pilot İl Olarak Urfa'da Uygulanması. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 123(242), ss.35-48.

EKLER

Ek 1: Toprak Reformu Politikalarının Ardından Tarım İşletmelerinin Dağılımı (Toplam Büyüklükleri / Aldıkları Pay, Yüzde)

Ülke	İşletme Büyüklüğü		
	Küçük	Orta	Büyük
Hindistan	%74.5	23.1	2.4
	%26.3	50.9	22.8
Meksika	%76.2	4.6	19.2
	%1.1	6	92.9
Mısır	%42.6	54.9	2.5
	%12.4	69.3	18.3
Sovyet Rusya	Sovyet Rusya ekonomisiyle ilgili veriler resmi kaynaklardan doğrulanamadığından bu tabloda yer verilmemiştir. Bununla birlikte, Sovyet Rusya ekonomisindeki tarım alanlarının %98'inin kolektivizasyon sürecine tabî tutulduğu bilinmektedir.		
Türkiye	%51.3	26.1	22.6
	%24.1	27.2	48.7

Kaynak: (Barraclough, 1970; Kayıran ve Metintaş, 2018; Springborg, 1990)

Ek 2: Gelişmiş Ekonomilerde Toprak Reformu Sonrasında Örnek Ülkelerdeki Tarım Ürünleri Üretiminin Reform Öncesi Üretimi Karşılama Oranı

Ülkeler	Ülkelerin En Çok Üretim Yaptığı Tarım Ürünleri			
Amerika Birleşik Devletleri	Arpa	Buğday	Mısır	Patates
	%212	%134	%203	%236
İtalya	Arpa	Buğday	Mısır	Patates
	%126	%155	%167	%145
Japonya	Arpa	Buğday	Pirinç	Patates
	%177	%198	%120	%213
Kanada	Arpa	Buğday	Yulaf	Patates
	%146	%193	%165	%117

Kaynak: (Mitchell 1993; 1995; 1998)

Ek 3: Toprak Reformu Sonrasında Örnek Ülkelerdeki Tarım Ürünleri Üretiminin Reform Öncesi Üretimi Karşılama Oranı

Ülkeler	Ülkelerin En Çok Üretim Yaptığı Tarım Ürünleri			
Hindistan	Arpa	Buğday	Darı	Mısır
	%126	%76	%103	%103
Meksika	Arpa	Buğday	Mısır	Pirinç
	%100	%114	%95	%194
Mısır	Arpa	Buğday	Darı	Mısır
	%126	%106	%115	%125
Sovyet Rusya	Arpa	Buğday	Çavdar	Mısır
	%121	%154	%130	%291

Türkiye	Arpa	Buğday	Mısır	Patates
	%10	%105	%120	%52

Kaynak: (Mitchell 1993; 1995; 1998)

Extended Abstract

As there was an economic growth in the world economy since the 19th century, there was also an increase in the demand for agriculture and raw material resources globally, which has made agricultural lands an important asset in the distribution of income and wealth. As a result of the increase in the value of agricultural lands, states tried to implement policies regarding the property of cultivated lands. While land reform policies were developed for the sale of public lands to private individuals and institutions in developed economies, land reform policies were implemented for the reorganization of income and wealth distribution in developing economies from the 20th century. This situation has given a socioeconomic identity to the land reform policies implemented in developing economies, therefore the land reform policies in these economies have become a power struggle between various interest groups.

One of the striking examples of land reform policies implemented in developing economies was the Indian economy. In India, which was a British colony before gaining its independence, the ownership of agricultural lands was concentrated in the hands of British capitalists and various large agricultural land owners. As a result of the caste system, it was not possible for landless peasants to obtain agricultural land. After the independence, first the agricultural lands owned by the British capital, and then some of the agricultural lands owned by the large agricultural land owners were expropriated, and the expropriated lands were distributed to the landless peasants. The main reason for this attempt was to eliminate intermediary persons and institutions and then to strengthen capitalist production relations, but the policy of distributing agricultural land to landless peasants was not as successful as expected.

Land reform practices in the Mexican economy have been one of the important policies of the Mexican economy since the middle of the 19th century. When the first land reform put into practice with the Lerdo Law, the main aim of the law was to strengthen the central government by reducing the influence of church and minority communities in the country's politics and economy. However, the Diaz administration, which came to power in 1870, shelved the previous policies and ensured that a significant part of the arable land in the agricultural sector was taken over by some interest groups such as large land owners, foreign investors and various religious institutions. When Diaz administration was over, one of the most important land reforms in the Mexican economy was made during the Cardenas administration. In this period, agricultural lands were provided to the landless peasants with common ownership, and the necessary credit and financing opportunities were provided by the central government.

Another economy where the land reform policies were put into practice is the Egyptian economy. The economy of Egypt, where the country's economy is largely dependent on the agricultural sector and especially cotton production, was under the effects of the owners of large agricultural lands socioeconomically, and this situation has led this interest group to determine the socio-politics of the country. The administration of Abdul Nasser, who took power with a military intervention, tried to implement the land reform as a priority in order to change the situation. With this land reform, it adopted the aims of both reducing the economic resources of the agricultural land owners and getting the political support of the landless peasants. The land reform policies implemented in the Egyptian economy became an important dynamic in the transition to the central planning economy in the following periods.

Although the land reform policies in the Russian economy were put into effect with the elimination of the outcomes of the Stolypin reforms in Tsarist Russia, they gained weight with the dekulakization and collectivization movements under the influence of the Bolshevik revolution. With the dekulakization process, the kulak class, which were the owners of large agricultural land in the Tsarist Russia economy, was eliminated. In addition, it was aimed that the agricultural lands that this class used to have would be under the control of the central government, via the collectivization process. In this way, the central government took absolute control in the agriculture sector, which is the most important sector of the country, and managed to ensure the continuity of the planned economy. Although various reforms were made towards the agricultural sector in the Soviet Russian economy in the following periods, the collectivization process managed to maintain its effect until the 1990s. After this period, with the transition to liberal economy, land reform practices were shelved.

Turkish economy is one of the exemplary economies in order to see the socioeconomic dynamics of land reform policies. Since 1923, when the transition from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey was completed, various attempts were made towards land reform in the Turkish economy. Although all these attempts, land reform policies were met with the opposition of different interest groups. There were two different attempts in 1923 and 1934, and both attempts of giving agricultural land to landless peasants in the agricultural sector had a small effect. The law enacted in 1945 for the expropriation of the agricultural lands of the large land owners and the distribution of the expropriated lands to the landless peasants was born ineffectively as a result of the exclusion of radical articles from the bill due to the opposition of the agricultural land owners. The law enacted in 1945 also led to the end of the single-party rule and the beginning of the multi-party political era in Turkey.

As it can be seen from the economies in the study, land reform policies implemented in developing economies were preferred to change the socioeconomic situation in the economies of the countries rather than increasing the production in the agricultural sector. However, it is difficult to

say that such policies created major changes in agricultural production. The main reasons for land reform policies to fail, credit opportunities, technology investment and lack of technical knowledge, which are necessary for increasing the productivity of agricultural lands, come first.